

PSBB LEARNING LEADERSHIP ACADEMY

BANGALORE

CLASS - VIII SUB- II LANGUAGE - SANSKRIT

TOPIC- कारकविभक्तयः&

उपपदविभक्तयः

कारकविभक्तयः।

NOTE-

Whichever विभक्तिः is used on the basis of क्रिया [verb] those are known as कारकविभक्तिः।

कारकम्	विभक्तयः	अर्थः
कर्ता कारकम्	प्रथमा बालः पठति।	SUBJECT
कर्म कारकम्	द्वितीया बालः पाठं पठति।	OBJECT, TO
करण कारकम्	तृतीया बालः हस्तेन पाठं लिखति।	BY, WITH
सम्प्रदान कारकम्	चतुर्थी बालः पठनाय विद्यालयं गच्छति ।	FOR

अपादान कारकम्	पञ्चमी वृक्षात् पत्राणि पतन्ति।	FROM
अधिकरण कारकम्	सप्तमी वृक्षे खगाः वसन्ति।	IN, ON, AT , AMONG

NOTE

* षष्ठी विभक्तिः is used for showing relation . It doesn't have direct connection with verb .So it won't be known as कारकम्।
“ सम्बन्धार्थे षष्ठी विभक्तिः।”

* सम्बोधनप्रथमा विभक्तिः is used for addressing a person .

उदाहरणम् -

* दशरथस्य पुत्रः रामः। [OF, BELONGING TO]

* हे बाल ! तव नाम किम् ? [TO ADDRESS]

उपपदविभक्तयः

NOTE -

In Sanskrit, when certain words are used only a particular विभक्तिः should be used along with it. These words are known as उपपदविभक्तयः। कर्ता [subject] is always used in प्रथमा विभक्तिः। Please note down the following उपपदविभक्तयः words given below:-

1) द्वितीया विभक्तिः।

पदानि	वाक्यानि
१, विना = Without	वयं वायुं विना न जीवामः।
२, उभयतः = Both sides	ग्रामम् उभयतः पर्वताः सन्ति।
३, अभितः / परितः = Around	उद्यानम् अभितः / परितः वृक्षाः सन्ति।
४, धिक् = Alas	धिक् देशद्रोहिणम्।
५, समया / निकषा = Near	मन्दिरम् समया / निकषा नदी वहति।
६, प्रति = Towards	कृषकः क्षेत्रं प्रति गच्छति।

2, तृतीया विभक्तिः।

पदानि	वाक्यानि
१, विना = Without	पुत्रः जनकेन विना भोजनं न खादति।
२, हीनः = Without	वृक्षः पत्रैः हीनः अस्ति।
३, सह / समं / साकं / सार्धं = Along with	पुत्री मात्रा सह गच्छति।
४, अलम् = Don't	माता वदति - अलं कलहेन।

3 ,चतुर्थी विभक्तिः।

पदानि	वाक्यानि
१, दा [यच्छ्] = To give	माता पुत्राय भोजनं यच्छति।
२, रुच् = To like	मह्यं फलं रोचते।
३, क्रुध् / कुप् = To be angry	आरक्षकः चौराय क्रुध्यति/ कुप्यति।
४, स्पृह् = To desire	बालिका पुष्पाय स्पृहयति ।
५, नमः = Salutation	रामाय नमः।
६, अलम् = Enough, sufficient for	रामः रावणाय अलम्।
७, स्वाहा = Offerings	अग्नये स्वाहा।

4, पञ्चमी विभक्तिः।

पदानि	वाक्यानि
१, भी = Fear	बालः कीटात् बिभेति। सिंहात् भीतः मृगः अधावत्।
२, विना = Without	पुस्तकात् विना अहं न पठामि।
३, पृथक् = Apart	पत्राणि वृक्षात् पृथक् भवन्ति।

४, बहिः = Outside	गृहात् बहिः उद्यानम् अस्ति।
५, ऋते = Without	धनात् ऋते न सुखम्।
६, अनन्तरम् = Afterwards	भोजनात् अनन्तरं हस्तौ प्रक्षालय।
७, पूर्वम् = Before	क्रीडनात् पूर्व भोजनं मा कुरु।
८, आरभ्य = Having started	जूनमासात् आरभ्य पठनं सम्यक् भवति।

5, षष्ठी विभक्तिः।

पदानि	वाक्यानि
१, समीपे = Near	गृहस्य समीपे नदी वहति।
२, उपरि = Up	वृक्षस्य उपरि वानराः वसन्ति।
३, अधः = Down	वृक्षस्य अधः सर्पाः वसन्ति।
४, कृते = For	अहं फलानां कृते आपणं गच्छामि।
५, पुरतः = In front of	मन्दिरस्य पुरतः वृक्षाः सन्ति।
६, पृष्ठतः = Behind	चालकस्य पृष्ठतः छात्राः सन्ति।

6, सप्तमी विभक्तिः।

पदानि	वाक्यानि
१, कुशल = Expert	पण्डितः संस्कृतभाषायां कुशलः।

२, निपुण = Talented	बालः धावने निपुणः अस्ति।
३, प्रवीण = Expert	रमेशः क्रीडायां प्रवीणः अस्ति।
४, स्निह् = Love	माता पुत्रे स्निह्यति।
५, विश्वस् = To believe	शिक्षकः छात्रेषु विश्वसिति।

Note-

निर्धारणे [In comparrison] both षष्ठी & सप्तमी can be used.

For example-

मयूरः खागानां / खगेषु सुन्दरः अस्ति।

अभ्यासः

उचितविभक्तिरूपं चित्वा वाक्यानि पूरयत ।

१, आकाशे ----- ड्यन्ते । [खग]

२, पुत्री ----- स्निह्यति [मातृ]।

३, कृषकाः ----- गच्छन्ति [क्षेत्र]।

४, राधा ----- प्रवीणा अस्ति । (गीता)

५, नरः ----- कृते आपणं गच्छति । [फल]

६, ----- नमः । [जननी]

७, राजा ----- प्रति वदति । [अमात्य]

८, ----- निकषा बालाः धावन्ति । [नदी]

९, ----- अनन्तरम् अवकाशः भवति । [परीक्षा]

१०, कृष्णः ----- अलं वर्तते । [कंस]

११, पुत्रः ----- सह गच्छति । [पितृ]

१२, शिशुः ----- स्पृहयति । (दुग्ध)

१३, ----- हीनः न शोभते । [विद्या]

१४, इदानीं ----- बहिः मा गच्छत । [नगर]

१५, भक्तः ----- दानं यच्छति । [जन]